

Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei sorozat összevont XIV–XV. kötete¹

Az Egyetemi Könyvtár évkönyveinek láncolata hosszú, rangos múltra tekint vissza. Az évkönyvek története szorosan összefügg az Egyetemi Könyvtár históriájával: mindig akkor került sor a sorozat indítására vagy megújítására, amikor az intézmény életének új szakaszához érkezett.

1962-ben jelent meg az első kötet.² Szerkesztői Mátrai László főigazgató és a gyűjtemény két vezető munkatársa, Tóth András, valamint Vértesy Miklós, a magyar könyvtárügy meghatározó személyiségei voltak.

Mátrai László akadémikus már az 1959-ben megrendezett egyetemi könyvtári konferencián meghatározta a tudományos szakkönyvtárak feladatát, hogy e bibliotékáknak aktív szerepet kell vállalniuk a tudományterületek könyvtári – bibliográfiai – dokumentációs gondozásában. Így bekapcsolódhatnak az ország tudományos vérkeringésébe és valóban tudományos könyvtárosokká nevelhetik dolgozóikat.³ Ennek szellemében indult dicsőséges útjára a sorozat; az első évkönyv előszavában Mátrai ismételten kiemeli: „*Felfogásunk szerint a tudományos könyvtár [...] csak akkor töltheti be hivatását, ha minél több dolgozója ismeri alkotó – tudományos kutatómunka – révén a tudományos kutatás módszertanát és legújabb eredményeit.*”⁴

A sorozat lendületes kezdés után 1972-ben megszakadt. Az újraindulásra hosszú szünet után, 1997-ben Szögi László főigazgató kezdeményezése nyomán került sor.⁵ A sorozat feladata azonban már némileg módosult: nemcsak a könyvtárral szoros kapcsolatban álló egyetemi professzorok, tudósok újabb médiuma kívánt lenni, hanem teret nyitott sok ifjú, vagy még ifjabb tehetséges munkatárs publikációi számára is.⁶

Amíg az első sorozat túlnyomórészt az Egyetemi Könyvtár gyűjteményeihez vagy általános könyvtártudományi problémákhoz tartozó cikkeket közölt, addig az évkönyvek új folyama – bár folytatták a régi számozást – már ezen a tematikán túllépve tesz közzé tanulmányokat, és ezért az egész művelődéstörténész, irodalomtörténész és történész szakma érdeklődésére számot tarthat.

Az évkönyvek visszatérő rovatai lettek: egyetemtörténet és történettudomány, irodalomtörténet, művelődéstörténet, emellett értékes fejezet fogja össze az Egyetemi Könyvtár kincseiből, becses régi gyűjteményeiből merítő tanulmányokat és forrásközléseket.

Az évkönyvek illusztris szerzőinek köre máig megmaradt, az első sorozatban publikáló nagy elődök (Mátrai László, Borzsák István, Engel Pál, Geric József, Hermann Zsuzsanna) sora folytatódott a második ciklusban, ahogy a most bemutatandó kötet szerzőgárdája is a korábbi időszak nagyjaihoz mérhető.

Az évkönyv-sorozat frissen megjelent, összevont kötetének szerkesztője Szögi László, az Egyetemi Könyvtár főigazgatója, az Egyetemi Levéltár igazgatója, a

Bölcsészettudományi Kar Történeti Intézetének docense; kiadója az ELTE Egyetemi Könyvtára. A négyszáz lapos kötet tizenhét tanulmányt ad közre, négy témakör köré csoportosítva: egyetemtörténet és történettudomány; az Egyetemi Könyvtár történetéből; művelődéstörténet és társadalomtörténet; a Mohács előtti hazai humanizmus emlékei az ELTE Egyetemi Könyvtárában.

A publikációk sorát Szögi László nyitja meg: *Az egyetem nélküli ország egyetemistái Mohács előtt. A középkori Magyarország peregrinusai*. Szögi László peregrinációra vonatkozó sok évtizedes kutatásainak a középkort érintő részét összegzi e publikációban. Hatalmas adattömeg összesítésével világosan kirajzolódó tendenciákat tud felvázolni, amelyeket összefoglaló táblázatokban, grafikonokkal tesz szemléletessé. Megtudjuk például, hogy Mohács előtt mintegy tizenkétezen iratkoztak be a külföldi egyetemekre, amelyek közül Bécs és Krakó volt a legnépszerűbb, e két városban több mint tízezen jegyezték be magukat a matrikulákba. A legtöbben Szepes és Pozsony megyéből, illetve Nagyszében és Brassó körzetéből érkeztek. A szerző az összegzés mellett további kutatási feladatokat is kijelöl: a diákok későbbi karrierjének nyomon követésére, egy egységes hallgatói pályakövetési program kidolgozásának fontosságára hívja fel figyelmünket – amely nemcsak a középkort illető parancs és kihívás...

A kötet tanulmányai magyar történeti vonatkozásúak, de a legtöbb dolgozat tárgya az egyetemes történethez is kapcsolódik.

A soron következő két írás a magyar művelődés és oktatás XX. századi történetének két epizódját villantja fel.

Kosztricz Anna tanulmánya bemutatja, hogyan törekedett a magyar koalíciós kormány a második világháború után a már jól bevált recept szerint az egyenrangú kulturális–tudományos kapcsolatfelvételre a Szovjetunióval. Eszerint a Nyugat-Európa több országában már 1927 óta létező Collegium Hungaricumok mintájára Moszkvában is létrehozandó lett volna ilyen intézmény. Az együttműködés azonban csak a szovjet igényeknek megfelelő módon, az érdekszférába tartozó kis ország – befolyásos nagyhatalom viszonylatában volt kivitelezhető, amely az ösztöndíjasok taníttatásán a Szovjetunióban képzett kádereket értette, elutasítva a tudósok együttműködésén és a magyar kultúra népszerűsítésén alapuló paritásos viszonyt.

Latorcai Csaba tanulmányában azt vizsgálja, hogy az országgyűlés felsőházában fellépő katolikus főpapok hogyan szóltak hozzá a Horthy-kor kulturális törvénytervezeteihez. Ismertetése túlságosan is azonosul a megszólaló püspökök álláspontjával, így a megszólalások háttérét nem sikerül maradéktalanul feltárnia.

Az Egyetemi Könyvtár sohasem feledkezett meg saját történetéről. E kötetben három ilyen tárgyú tanulmányt találunk. Knapp Éva az *Egyetemi Könyvtár könyvtárosainak lajstromát* állította össze a jezsuita korszakban. Kazimír Edit az Egyetemi Könyvtárra vonatkozó Pesti Napló-beli híreket gyűjtötte csokorba. Tóth Péter, a londoni egyetem kutatója – korábban az Egyetemi Könyvtár munkatársa –, a könyvtár gyűjteményéből ad közre kódextöredékeket.

Tágabb kultúrtörténeti kontextusba ágyazódnak a következő szakasz tanulmányai. Például Bíbor Máté János *Mozart és a magyarok* című tanulmánya összesíti Mozart életének és alkotásainak magyarországi kapcsolatait. Megtudjuk, hogy Mozart egyetlen alkalommal látogatott Magyarországra, Pozsonyba. Persze Bécsben számos magyarral találkozott, főként főurakkal. A magyar zenei motívumok részletesebb feltárása azonban még várat magára.

A kötet sokoldalúságát jellemzi a nőkérdés XIX. századi karikatúrisztikus ábrázolásai alapján Fabó Edit tanulmánya az emancipáció lassan haladó menetéről. A gazdagon illusztrált cikk a nőemancipációt kigúnyoló korabeli karikatúrái ezúttal figyelemre méltó elemzés tárgyai.

A magyar művelődéstörténet számára alapvető tanulmányokat közöl a kötet már említett negyedik része, amely a Mohács előtti magyarországi humanizmusnak az Egyetemi Könyvtárban található emlékeit dolgozza fel. Az itt közzétett kilenc tanulmány a *Mátyás király. Magyarország a reneszánsz hajnalán* című kiállításhoz kapcsolódó tudományos ülés⁷ anyagait tartalmazza.

Kulcsár Péter – aki szintén az Egyetemi Könyvtár műhelyéből került miskolci professzúrára – humanista szövegek kritikai kiadásáról értekezik. Érzékelteti velünk a filológia izgalmait, ahol is „előfordul, hogy a jó szöveg a rossz... a hiba néha nem ott ered, ahol felbukkan.”⁸

Pajorin Klára a firenzei tudományos élet kiemelkedő alakjának, *Ióannész Argüropulosznak magyarországi hatását* boncolgatva bebizonyítja, hogy a magyar humanizmus luminózus alakjai tulajdonképpen az ő köpönyegéből bújtak ki.

Ritoókné Szalay Ágnes *Janus Pannonius írói hagyatékának* egy fontos szeletét, levélgyűjteményének 1515-ből származó másolatát veszi górcső alá, visszafelé göngyölítve ennek eredetét. A papír minőségétől a kézírások vizsgálatán át jutunk a kézirat történetéig. Bár e levelek már ismertek voltak, a szöveghagyomány történetéhez mégis számos újdonsággal szolgálnak. A tanulmány összegzése szerint ezen 1515-ös másolatgyűjtemény kiadásra készült. (A függelékben négy levél olvashatunk is e kollekciónak.)

Wéber János Váradi Péter kalocsai érsek humanista kapcsolatait rekonstruálja. Az Egyetemi Könyvtárban őrzött Váradi-levelek széleskörű kapcsolatrendszeréről tanúskodnak: Váradi a Budán működő platonista akadémiával állott kapcsolatban, amelynek tagjai viszont az olasz Ficínóval érintkeztek. Lelkesen dolgozták fel Ficino szövegeit. A kör politikailag is együttműködött, Váradi Péterre egy összeesküvés árnyéka vetült, amely letartóztatásához vezetett. Kiszabadulása után, az 1490-es években magyar diákok itáliai tanulmányait egyengette.

A pálos élet a legszebb a világon! – tudjuk meg Romhányi Beatrix tanulmányából, amely a pálos élet forrásait adja közre a középkor végi Magyarországról.

A már említett *Mátyás király. Magyarország a reneszánsz hajnalán* című kiállításhoz igazodva adódik alkalom Wehli Tünde számára, hogy rávilágítson három kivételes kódex ismertetésével (*Tetraevangelion*, Pseudo-Clemens Romanus *Itinerarium*-kézírata és Vincentius Bellovacensis *Speculum historialéja*) arra, hogy az Egyetemi Könyvtár gyűjteménye könyvfestészeti szempontból is Magyarország egyik legjelentősebb együttese.

A XIX. század első évtizedeiben komoly érdeklődés mutatkozott a korábbi kéziratok és képek faksimile-kiadása iránt. Az akkori nyomdatechnika már lehetővé tette a reprodukciót, ezáltal a régi kéziratok szélesebb körben való tanulmányozása valósulhatott meg. A legpontosabb képi bemutatásokat pedig a fényképezés XIX. század végi elterjedése oldotta meg. Papp Júlia az Egyetemi Könyvtár saját metszet- és könyvritkaságainak XIX. századi hasonmásait gyűjti össze és dokumentálja.

Boreczky Anna művészettörténész a *Magyar királyok elfeledett képmás-sorozatát* mutatja be a Thuróczy-krónika egy XV. századi kéziratos példányában. A

Heidelbergben őrzött krónika illusztrációi a magyar történelem iránti nyugat-európai érdeklődés tanúbizonyságai.

Nem lehet, csak fájdalommal megemlékezni a ferences prédikáció-szerzőkkel foglalkozó tanulmányról, pontosabban annak szerzőjéről, Bárczi Ildikóról, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Régi Magyar Irodalom Tanszékének docenséről, aki a kötet kiadásakor már nem volt az élők sorában.

A magyar és a nemzetközi tudományos élet 2009 elején veszítette el egyik ismert és elismert kutatóját. Az Egyetemi Könyvtár évkönyvének szerzői közül többeket ért az a megtiszteltetés, hogy együtt dolgozhattak Bárczi Ildikóval. Emléke, szellemisége és munkája tovább él kutatási eredményeiben és tanítványaiban. 1805 körül Gruber így ír az ideális könyvtárvezetőkről: *„többnyire csak azokat emelik a megbecsülésnek erre a fokára, akik másokat mind a tudományok iránti szeretetben, mind tudásban, mind erkölcsi téren, mind emberségben felülmúlnak... aki erre a méltóságra áhítozik, már érdemeket szerzett legyen a tudományok világában; hogy jól ismerje a bibliográfia tudományát és a tudományok történetét, kiváló emlékezőtehetséggel legyen megáldva, s ismerje annyira mind a régi, mind a modern nyelveket, hogy ne csak a könyvek és kéziratok címét tudja nehézség nélkül elolvasni és megérteni, hanem az ezekben foglaltakba mélyebben is be tudjon hatolni, és hogy végül tanácsával, s ha a dolog úgy hozza magával, tudományos képzettségével is, külföldieknek és idegeneknek feltűnés és üres dicsőségahajhászás nélkül segítségére lehessen.”*⁹ Ezeket a sorokat olvasva magunk előtt láthatjuk Bárczi Ildikót, aki könyvtárosként is dolgozott az ELTE BTK Görög Nyelv és Irodalom Tanszékén, de a fenti sorok egyéb jelzőit is mintha csak rá szabták volna. A Sermones Compilati kutatócsoport alapító tagjaként elmélyült latin nyelvismeretről tett tanúbizonyságot, tanulmányait francia nyelven is publikálta. Az elektronikus szövegkiadásokhoz kapcsolódó kutatások (Temesvári Pelbárt, Laskai Osvát) ihlették az évkönyvben szereplő tanulmányát is, amely tökéletesen illeszkedik korábbi publikációi sorába. Rá emlékezve adják közre tanítványai (Rajhona Flóra és Bíbor Máté János) a függelékben az irodalomtörténész életművének bibliográfiáját.

Nyilván a támogatónak, a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumnak is köszönhetően ez a kettős évkönyv keménytablás formátumban jelent meg, tehát fizikai létében is ki fogja állni az idők próbáját, az érdeklődő olvasók rohamait.

Az eddigi évkönyvek mindhárom választott címlap-illusztrációja fölkelte a figyelmet, már küllemével is művel, de az újabb évkönyv-sorozat címlapja eligazítja még a nem szakértő lelkeket is. A korábbi évkönyv-sorozat első köteteinek borítóján a Cornides-kódex egy-egy oldalát láthattuk, az újabb darabok pedig az Egyetemi Könyvtár épületének 1875-ből származó illusztrációját hozták. A mostani évkönyv folytatja és megújítja a hagyományt, amennyiben az Egyetemi Könyvtár 1781-ből származó – Philipp Binder kezeit dicsérő – ex librisét prezentálja. Az ex libris félmegtelen ifja lanttal a kezében Apollót személyesíti meg, körülvéve a tudomány rekvizitumaival. A metszeten megrajzolt harsona talán a felvilágosodás jegyében művelődésre hívó ébresztőt hivatott fülünkbe zengeni. Az egész ex libris középpontjában az egyetem ma is használt címere látható, amelyre az istenség egyenesen rátámaszkodik.

Bátran állíthatjuk tehát, hogy az ismertett évkönyv nem csak a filoszoknak izgalmas olvasmány, tanulmányai közt mindenki talál ingyencséget. A kötet tartalmában és formájában is méltó az Egyetemi Könyvtár 450. jubileumi évéhez. A

376 éves Bölcsészettudományi Kar és a 62 esztendőös budapesti felsőfokú könyvtárosképzés nevében boldog születésnapot kívánunk, az ünnepeltet Isten éltesse sokáig, míg a Duna ki nem szárad bokáig!

[Szögi László (szerk.): Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei. Annales Bibliothecae Universitatis de Rolando Eötvös nominatae. XIV–XV. Egyetemi Könyvtár, Budapest, 2011. 416 p.]

JEGYZETEK

- 1 Az Egyetemi Könyvtár fennállásának 450. évfordulója alkalmából a könyvtár dísztermében 2011. november 10-én tartott jubileumi ünnepségen Kiszl Péter által elmondott könyvismeretetés szerkesztett és jegyzetekkel ellátott változata.
- 2 Mátrai László–Tóth András–Vértesy Miklós (szerk.): Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei. Annales Bibliothecae Universitatis de Rolando Eötvös nominatae. I. Tankönyvkiadó, Bp., 1962. 222 p.
- 3 Szögi László (szerk.): Az Egyetemi Könyvtár története és gyűjteményei. ELTE Eötvös Kiadó, Bp., 2008. 161. p.
- 4 Mátrai László–Tóth András–Vértesy Miklós (szerk.): i. m. 1962. 8. p.
- 5 Szögi László (szerk.): Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei. Annales Bibliothecae Universitatis de Rolando Eötvös nominatae. VII–VIII. Egyetemi Könyvtár, Bp., 1997. 431 p.
- 6 Szögi László (szerk.): i. m. 1997. 17. p.
- 7 A Mohács előtti Magyarországi humanizmus emlékei az ELTE Egyetemi Könyvtárban. Tudományos ülés. ELTE Egyetemi Könyvtár, 2008. június 6.
- 8 Szögi László (szerk.): Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei. Annales Bibliothecae Universitatis de Rolando Eötvös nominatae. XIV–XV. Egyetemi Könyvtár, Budapest, 2011. 270. p.
- 9 V. Windisch Éva: Fejezet a könyvtárosi pálya magyarországi kialakulásának történetéből. = Magyar Könyvszemle, 1957. 2. sz. 149. p.
http://epa.oszk.hu/00000/00021/00228/pdf/MKSZ_EPA00021_1957_73_02_136-153.pdf

Bella Katalin–Kiszl Péter